

การแสวงหาคำตอบศิลปะและความงาม : สุนทรียศาสตร์ตะวันตก

ANSWER SEEKING ON THE ARTS AND AESTHETICS : WESTERN AESTHETICS

ณัฐชยา จิตภักดี¹ และ พระครูภาวนาโพธิคุณ²,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

Natchaya Jitpakdee¹ and Phrakhrubhavanabodhiguna²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus, Thailand^{1,2}

Corresponding Author, E-mail: natchaya.jitpakdee@hotmail.com

บทคัดย่อ

สุนทรียศาสตร์ตามแนวคิดตะวันตกคือการแสดงออกซึ่งความรู้สึก เพื่อตอบสนองความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งและเป็นพฤติกรรมตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิตย่อมแสดงเป้าหมายให้เห็นว่า มนุษย์ต้องเข้าใจความหมายของสุนทรียศาสตร์ให้ถึงที่สุด เมื่อถึงจุดนี้แล้ว ความงามหรือการรับรู้ทางสุนทรียศาสตร์ที่แท้จริงก็คือเข้าใจความจริงสูงสุดของกฎธรรมชาติ ที่จะช่วยเสริมความเจริญใจ และความเจริญทางปัญญา เป็นการพัฒนาความรู้ในการหยั่งรู้ เป็นสัจธรรมและคุณค่าของความงาม รวมทั้งช่วยส่งเสริมการพัฒนาทางอารมณ์และจิตใจอันเป็นเส้นทางสู่สุนทรียภาพในการดำเนินชีวิต ตลอดจนรังสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่ดีงาม

คำสำคัญ: ศิลปะ; สุนทรียศาสตร์

* ได้รับบทความ: 27 เมษายน 2563; แก้ไขบทความ: 29 ธันวาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 30 ธันวาคม 2563

Received: April 27, 2020; Revised: December 29, 2020; Accepted: December 30, 2020

Abstract

Aesthetics based on the western perspective is expression of feeling to respond to some need and it is instinctive behavior of living things which shows the goal that man has to understand the meaning of aesthetics to the utmost.

After reaching this point, the real aesthetics or aesthetics-oriented perception is the utmost understanding of natural law to support the mind and wisdom to proliferated. It is knowledge development in intuition, truth and value of aesthetics. It also helps to support emotional and mental development, which leads to aesthetic goal of life style and creates a society to be good and aesthetic-oriented.

Keyword: Arts; Aesthetics

บทนำ

สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) คือ ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยเรื่องของความงาม เป็นการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับนิยามความหมายของความงาม ประสบการณ์การรับรู้ความงาม และการตัดสินคุณค่าความงาม ทั้งที่มีอยู่ในธรรมชาติและในศิลปะ เนื่องจากสุนทรียศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา (Philosophy) วิธีการศึกษาจึงดำเนินไปตามวิธีการทางปรัชญา คือ เป็นการมุ่งหา “คำตอบ” ที่เป็นไปได้ต่อ “ปัญหา” หนึ่งๆ ด้วยการใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือ ด้วยเหตุนี้คำตอบทางปรัชญาจึงมีลักษณะเป็นปลายเปิด มีสถานะของการไม่รู้จบ และยากที่จะบ่งชี้ได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ปรัชญาในสมัยหนึ่งอาจถูกพัฒนาต่อไป หรือถูกโต้แย้งโดยปรัชญาซึ่งคิดค้นขึ้นในภายหลังได้ ดังนั้น ปรัชญาทางสุนทรียศาสตร์จึงไม่มีความสมบูรณ์อันเป็นที่สุดในตัวเอง และไม่มีความเป็นสากล เพราะปรัชญาหนึ่งอาจเป็นของคนกลุ่มหนึ่ง หรือจำกัดอยู่กับโลกทัศน์สมัยใดสมัยหนึ่ง แต่ไม่สอดคล้องหรือไม่สามารถใช้กับคนกลุ่มอื่นหรือสมัยอื่นได้

การพัฒนาสุนทรียศาสตร์ให้เป็นสาขาหนึ่งที่แยกตัวออกมาจากปรัชญาสาขาอื่นๆ นั้น และมีจุดมุ่งเน้นในการพัฒนาสู่ความเป็น “ศาสตร์” อย่างจริงจัง สุนทรียศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาที่สัมพันธ์กับธรรมชาติของความงาม ศิลปะ ทัศนียภาพ และเกี่ยวข้องกับ

การสร้างสรรค์ ความดื่มด่ำในสิ่งพิลาสจูงใจ การนิยามในความหมายทางวิทยาศาสตร์ก็คือ การศึกษาการรับรู้ทางประสาทสัมผัสหรือการศึกษาคุณค่าของอารมณ์ความรู้สึกที่บางครั้ง เรียกว่าเกณฑ์การตัดสินอารมณ์และรสนิยม นักปราชญ์ในสาขานี้นิยามไว้อย่างกว้างๆ ว่าสุนทรียศาสตร์คือการสะท้อนเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติโดยใช้แนวทางวิพากษ์วิจารณ์ (พ่วง มินอก, 2536 : 19-24)

อย่างไรจึงเรียกว่าความงาม ในการตั้งคำถามว่าความงามคืออะไรนั้นอาจจะมีคำตอบที่แน่นอนสมบูรณ์แบบ การทำความเข้าใจในทัศนะเกี่ยวกับความงามของนักปราชญ์คนสำคัญในอดีตซึ่งได้กล่าวถึงความงามในทัศนะที่แตกต่างกันไป น่าจะพอช่วยให้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับ “ความงาม” และพัฒนาการของการศึกษาสุนทรียศาสตร์ได้ ดังต่อไปนี้

สุนทรียศาสตร์ตามแนวความคิดของนักปรัชญาตะวันตก

เรื่องราวของสุนทรียศาสตร์ จะเป็นไปตามแกนของความคิดทางปรัชญาของแต่ละสมัยเช่น ในสมัยกรีกโบราณ แก่นความคิดทางปรัชญาจะอยู่ที่อภิปรัชญาซึ่งถกกันเรื่องสภาวะที่แท้จริงของโลกและชีวิต สุนทรียศาสตร์ก็จะพูดถึงปัญหาสุนทรียภาพที่มีอยู่ในเรื่องโลกและชีวิตตามนั้น หรือต่อมาในสมัยกลางปรัชญาศาสนาของศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อปัญหาทางสุนทรียภาพก็จะพูดถึงทิพยภาพของพระเจ้า เป็นต้น ประวัติและพัฒนาการของสุนทรียศาสตร์ แบ่งเป็นยุค ๆ (Harell, J. (edit. 2005) ดังนี้

ยุคกรีกโบราณ สุนทรียศาสตร์เป็นการผสมระหว่างอภิปรัชญากับปรัชญาศิลปะ โดยเฉพาะ ตามทฤษฎีทางอภิปรัชญาของไพทาโกรัส ที่มีความเชื่อว่าเนื้อแท้ของโลกและจักรวาลมีความเป็นระเบียบ ลงตัวเป็นระบบจำนวน ศิลปะต่าง ๆ ก็มีความเป็นระเบียบลงตัวเช่นเดียวกัน

เอมเปโดเคลส (Empedocles : 490-430 BC) ได้แสดงปรัชญาพหุนิยมของธาตุต่าง ๆ โดยถือว่า สรรพสิ่งมารวมกันด้วยความรัก ธาตุต่าง ๆ เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ หรือได้เป็นมาแล้ว หรือว่าจะเป็นอยู่ต่อไป สิ่งที่เราได้รู้ได้ ก็คือ วัตถุที่เกิดจากการประสมรวมกันของธาตุทั้งหลาย ด้วยอำนาจของความรัก หรือที่แตกแยกออกไปก็ด้วยอำนาจความขัดแย้ง (พ่วง มินอก, 2536 :19-24)

ไพธากอรัส (Pythagoras : 570 – 495 BC) ถือว่า จักรวาลได้ผลิตเสียงเพลงที่ไพเราะ และรวมตัวกันได้ ที่สำคัญของความงาม คือระเบียบสัดส่วนและความจำกัดที่ศาสตร์ทั้งหลาย

เฮราคลิตุส (Heraclitus : 535 – 475 BCE) เป็นเจ้าของทฤษฎีว่า ปฐมธาตุของสรรพสิ่งคือไฟ และแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียภาพว่า จุดรวมในปรัชญาว่าโดยความเปลี่ยนแปลง และภาวะความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะต่างๆ ของไฟมากกว่าสิ่งที่ถูกสัมพันธ์ ความงามเป็นความประสานกลมกลืนกันของโลกนี้ ซึ่งไปประกอบด้วยการยึดเกาะกันอย่างเหนียวแน่น ที่มีอุปมาเหมือนกับการเกาะยึดกันของคันศรกับสายศร

กลุ่มโซฟิสต์ (Sophist) เช่น โปรตาโกรัส (Protagoras : 490 – 420 BC) มีทรรศนะว่าเหตุผลเป็นธาตุสากล ผัสสะเป็นธาตุเฉพาะในตัวตนมนุษย์ เหตุผลติดต่อกันได้ ผัสสะไม่ได้ เป็นความรู้สึกทางอารมณ์ของใคร ก็เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวของบุคคลนั้น ท่านได้ปฏิเสธความแตกต่างที่ว่า มนุษย์เป็นเครื่องวัดทุกสิ่ง ซึ่งมนุษย์ในที่นี้ หมายถึงเฉพาะมนุษย์ ที่เป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น การเป็นเครื่องวัดหมายถึง การเป็นมาตรฐานของความจริงในทุกสิ่ง โดยแต่ละคน ซึ่งจะเป็มาตรฐานวัดสิ่งที่เป็นจริงต่อตัวของเขาเอง สิ่งที่ได้รับรู้ว่าเป็นจริง ก็เป็นจริงสำหรับคนอื่น

ยุครีกรุ่งเรือง สุนทรียศาสตร์เป็นการผสมผสานระหว่างจริยศาสตร์กับปรัชญา ศิลปะมีนักปรัชญาที่สำคัญ เช่น

โสกราตีส (Socrates : 399. BC) ได้มีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในงานเขียนของเพลโต โดยเฉพาะเรื่อง Symposium มีสาระสำคัญว่า ความงามนั้นเป็นผลมาจากความรัก ความรักคือความหิวกระหายของวิญญาณมนุษย์ ที่จะเข้าถึงความงามอันเป็นทิพย์ ผู้ที่ตกอยู่ในความรักนั้น ไม่ได้แสวงหาความงามอย่างเดียว แต่จะสร้างสรรค์ความงาม ด้วยความงามนั้นสามารถรักษาไว้ได้ด้วยความรัก อันก่อปรด้วยการมีปัญญา คุณธรรม ความบริสุทธิ์ ยุติธรรม และความเชื่อมั่น ในสิ่งที่ดีงามของตน ถือว่าเป็นความงามแห่งจิตวิญญาณ ที่จะเข้าถึงความเป็นอมตะของความรัก คือ การมีปัญญาที่แท้จริง (พวง มินอก, 2536 : 3)

เพลโต (Plato : 427/428 BC – 347/348 BC), เป็นผู้จุดประกายปัญหาที่ต้องโต้เถียงกัน ได้แก่ ความงามคืออะไร ค่าของความงามนั้นเป็นจริงมีอยู่โดยตัวของมันเองหรือไม่ หรือว่าค่าของความงาม เป็นสิ่งที่เราใช้กับสิ่งที่เราชอบ ความงามกับสิ่งที่งาม มีความสัมพันธ์กันอย่างไร เพลโต เชื่อว่าความเป็นจริง (reality) มีอยู่ในโลกของแบบ

(archetypes or forms) ที่อยู่เหนือไปจากประสาทสัมผัสของมนุษย์ ซึ่งเป็นต้นแบบต่างๆ ของสรรพสิ่งซึ่งมีอยู่ในโลกแห่งประสบการณ์ของมนุษย์ วัตถุสิ่งของเป็นเพียงตัวอย่าง นักปรัชญาท่านนี้พยายามให้เหตุผลสำหรับวัตถุตามประสบการณ์ (ในโลกมนุษย์) กับความเป็นจริง (โลกของแบบ) ที่มันเลียนแบบมา บรรดาศิลปินทั้งหลายลอกแบบวัตถุตามประสบการณ์ อีกทอดหนึ่ง หรือใช้มันในฐานะเป็นต้นแบบอันหนึ่งสำหรับงานของพวกเขา

เซนต์ โทมัส ออัสติน (St. Augustine : 354-430) นักปรัชญาและบาทหลวงในศาสนาคริสต์ กล่าวว่า ความงามเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น อยู่เหนือเหนือเหตุผล พระองค์เป็นผู้สร้างโลกขึ้นจากความว่างเปล่าด้วยเจตจำนง (will) ของพระองค์ และพระเจ้าก็สร้างมนุษย์ขึ้นจากจินตภาพ(image) ของพระองค์ โดยให้มนุษย์นั้นมีเสรีภาพในการเลือก (free will) พระเจ้าคือความงาม พระเจ้าเป็นองค์แห่งความงามที่ทำให้เกิดความงามและสรรพสิ่งที่งาม แต่ด้วยเหตุที่พระเจ้านั้นเป็นอูตตระภาวะ (transcendent) ประสาทสัมผัสและเหตุผลไม่สามารถเข้าถึงความงามได้ ในการจะเข้าถึงความงามนั้น เราจะต้องใช้วิถีทางภายใน (inward path) คือการรู้ได้สัมผัสได้ด้วยใจ (sensed through the mind) ซึ่งเป็นประสบการณ์ภายในที่เรียกว่าแสงแห่งปัญญา (the intelligible light) ในลักษณะเดียวกันกับที่เราใช้เข้าถึงพระเจ้า (ลักษณวัตถุ ปาละรัตน์, 2551 : 43-44.)

การตัดสินคุณค่าทางความงามนั้นไม่สามารถใช้กฎเกณฑ์หรือเหตุผลที่เป็นรูปธรรมมาพิสูจน์ได้อย่างคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ จึงทำให้เกิดทฤษฎีในการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะหลายทฤษฎีซึ่งเกี่ยวข้องกับจิตของผู้รับรู้วัตถุทางสุนทรียะและความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองสิ่งนี้ นักปรัชญาและนักสุนทรียศาสตร์ได้เสนอทฤษฎีทางความงามซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปถึงความมีอยู่ของความงามไว้ด้วยกัน 4 ทฤษฎีคือทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective theory) ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective theory) ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative theory) และทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent theory of value) โดยมีแนวคิดที่ต่างกันดังนี้

ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory) ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory) หรือทฤษฎีจิตวิสัย (Subjectivism) เชื่อว่าคุณค่าทางสุนทรียะเป็นคุณสมบัติของจิตที่ตอบสนองต่อวัตถุทางสุนทรียะโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติใดๆ ของวัตถุทั้งสิ้น นักปรัชญาอัตนัยนิยมจึงเน้นความสำคัญที่ความรู้สึกของตัวบุคคลโดยถือว่า มนุษย์เป็นผู้ตัดสินทุกอย่าง (Man is the measure of all things) และถือว่า ความรู้สึกเกี่ยวกับความงามที่ถูกกล่าวออกมาเป็นเพียงการแสดงออกของความรู้สึกว่าชอบหรือไม่ชอบของผู้พูดเท่านั้น ความ

งามไม่ได้มีอยู่จริงในวัตถุใดๆ หากแต่อยู่ที่ใจของผู้ชมหรือผู้ฟังเอง ซึ่งทำให้คิดไปว่า ความงามมีอยู่ในวัตถุ คุณค่าทางสุนทรียะคือ คุณสมบัติของจิตหรือความรู้สึกตอบสนองทางสุนทรียะของผู้รับรู้ที่มีต่อวัตถุทางสุนทรียะโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติอื่นใดของวัตถุทางสุนทรียะ คุณค่าทางสุนทรียะกับความชอบคือสิ่งเดียวกันนักอิตัลยานิยมบางคนเรียกความชอบหรือความพึงพอใจนี้ว่ารสนิยม (Taste) ดังที่ดูแอสเปรียบเทียบกับรสชาติของสับปะรดว่า บางคนอาจจะชอบกินสับปะรด แต่บางคนอาจจะไม่ชอบกินสับปะรด แต่มันเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ หากใครจะกล่าวว่า สับปะรดเป็นผลไม้ที่ดีทั้งๆ ที่ตัวเองไม่ชอบกินสับปะรดหรือกล่าวว่า สับปะรดเป็นผลไม้ที่เลว ขณะที่ตัวเองชอบกิน (จรรยา โกมรรัตนานนท์, 2540 : 83)

เอ. ริชาร์ดส์ (I. A. Richards, ค. ศ. 1893-1979) ได้กล่าวไว้ว่า “ศิลปะไม่มีหน้าที่ในการสอบหรือชี้แจงลักษณะของสิ่งของ แต่มีหน้าที่ทำให้ผู้มีประสบการณ์ทางสุนทรียะธาตุมีสุขภาพจิตดี ความงามของศิลปะจึงเป็นสิ่งไม่ตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ชมแต่ละคน” (กิริติ บุญเจือ, 2521 : 8) แต่ชานตายนากลับมองว่าศิลปะเป็นความรู้สึกของความงามที่แสดงออกมาในวัตถุ (The feeling of beauty objectified) นั่นคือลักษณะอัตนัยของศิลปะซึ่งขึ้นอยู่กับจิตวิทยาของศิลปินไม่ใช่ขึ้นอยู่กับจิตวิทยาของผู้ชมอย่างในทัศนะของเอ. ริชาร์ดส์ ชานตายนาเห็นว่า ความงามเป็นคุณค่า มันไม่ได้เป็นการรับรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงในสิ่งนั้นๆ ความงามเป็นความรู้สึก เป็นความพึงพอใจของธรรมชาติอันมีลักษณะเป็นอิสระ แล้วมีความโน้มเอียงในการรักสวयรักงามของมนุษย์ ความรู้สึกพึงพอใจนี้จะต้องไม่เป็นผลอันเกิดมาจากประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ หรือของเหตุการณ์นั้นๆ แต่จะต้องเป็นความพึงพอใจในการรับรู้โดยตรงถึงสิ่งๆ นั้นของแต่ละคน (นิพาดา เทวกุล , 2537 : 18)

คานท์ (Immanuel Kant, ค. ศ. 1724-1824) ก็มีทัศนะที่สอดคล้องกันว่า “ความงามเป็นเรื่องของรสนิยมและเป็นคนละเรื่องกับความรู้บางชนิด ที่เราใช้หลักตรรกศาสตร์ตัดสินได้สุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้สึกและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจของแต่ละบุคคล”

คานท์ถือว่าความงามเป็นจิตวิสัย เกิดขึ้นจากความรู้สึกว่างามหรือความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งเป็นสื่อกลางระหว่างความเข้าใจกับเจตจำนงหรือระหว่างความรู้สึกที่ได้รับกับจินตนาการ ความเข้าใจเกี่ยวข้องกับความจริง เจตจำนงก็พยายามอย่างอิสระเพื่อความดี ความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์ย่อมเกี่ยวกับสิ่งงาม ความงามไม่ใช่คุณภาพของวัตถุหรือสิ่งที่คง

อยู่ด้วยตัวมันเอง มันเป็นผลผลิตของความรู้สึทางสุนทรียศาสตร์ ความงามจึงเป็นจิตวิสัย แต่ถึงแม้ว่าความงามจะเป็นจิตวิสัยมันก็มีจริงตามสภาวะคือเป็นวัตถุวิสัย หมายถึงว่ามันเป็นวัตถุแห่งการพิณิจัย อย่างเช่นเมื่อเราพูดว่า ดอกไม้นี้งาม นั่นก็คือเราถือว่า ความงามเป็นคุณภาพของวัตถุ ไม่ใช่เป็นเพียงคิดเอาแต่ความงาม ไม่ใช่เป็นคุณภาพของสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์หรือสิ่งที่คงอยู่ด้วยตัวมันเอง ความชอบใจทางสุนทรียศาสตร์ไม่เป็นที่น่าใส่ใจ ความงามไม่ช่วยให้สมความปรารถนา ไม่ตอบสนองความต้องการหรือความสนใจขั้นสุดยอด เช่นน้ำตาลเป็นที่น่าชอบใจ แต่มันไม่งาม ความงามแตกต่างจากความดี การกระทำที่มีจริยธรรมคือความดี แต่มันไม่งาม ฉะนั้นความงามจึงแตกต่างจากอรรถประโยชน์อย่างสิ้นเชิง (พระทักษิณคณาธิการ, 2517 : 279-280)

ศิลปินคือผู้ที่เข้าถึงรูปทรงที่มีนัยสำคัญ (significant form) โดยการเข้าถึงนี้ไม่ใช่การรับรู้ในเชิงประจักษ์ด้วยประสาทสัมผัส (empirical) แต่เป็นการเข้าถึงในลักษณะที่เป็นการหยั่งรู้ได้เอง (intuition) เมื่อศิลปินมองสิ่งต่างๆ เขาจะเห็นรูปทรงบริสุทธิ์ (pure form) อันเกิดจากการรวมตัวกันของเส้นสีที่มีความสัมพันธ์กลมกลืนกัน ศิลปินจะเกิดความรู้สึทางสุนทรียะในการเห็นรูปทรงอันบริสุทธิ์นั้น และเกิดแรงบันดาลใจในการแสดงออกถึงสิ่งที่รู้สึกให้ปรากฏออกมาในผลงานศิลปะ ทำให้ผู้ชมเกิดความซาบซึ้ง สามารถเข้าถึงโลกแห่งความงามหรือความรู้สึทางสุนทรียะได้เช่นเดียวกับศิลปิน ดังนั้น ศิลปะที่แท้จริงจึงไม่ได้อยู่ที่เนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในผลงาน หากแต่อยู่ที่รูปทรงที่มีนัยสำคัญ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของเส้นสีที่สัมพันธ์กันด้วยสัดส่วนที่ลงตัว แนวคิดนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Formalism ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของศิลปะที่รูปทรง โดยไม่เกี่ยวข้องกับบริบทใดๆ (Isolationism)

คุณค่าของศิลปะไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของวัตถุ หากแต่อยู่ที่ความสามารถในการแสดงความหมายของวัตถุนั้น ดังแนวคิดของ อาเธอร์ ซี.ดันโต้ (Arthur C.Danto) นักวิจารณ์ศิลปะและนักปรัชญาชาวอเมริกันที่กล่าวว่า วัตถุชิ้นหนึ่งจะแตกต่างจากวัตถุทั่วไป และกลายเป็นผลงานศิลปะได้ ก็ต่อเมื่อสามารถบ่งบอกได้ว่าผลงานชิ้นนั้นเกี่ยวกับอะไร (aboutness) และทำให้เกิดการแสดงความหมายได้ โดยใช้โครงสร้างของการอุปมาอุปมัย (methaphor) นอกจากนี้ในการตีความผลงานจะต้องพิจารณาถึงเวลา สถานที่ สถานการณ์ และวัฒนธรรม หรือบริบทที่ผลงานศิลปะนั้นถูกสร้างขึ้น (Contextualism) ทฤษฎีและข้อมูล

แวดล้อมต่างๆ มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจในผลงานศิลปะ เพราะความเป็นศิลปะจะขึ้นอยู่กับทฤษฎีเหล่านี้เสมอ (Art as Theory)

นิโกลาส บูริโยด์ (Nicolas Bourriaud) ภัณฑารักษ์และนักวิจารณ์ศิลปะชาวฝรั่งเศสเสนอแนวคิดที่เรียกว่า “สุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์” (Relational Aesthetics) ซึ่งเป็นแนวคิดโดยรวมในการแสดงออกทางศิลปะของศิลปินหัวก้าวหน้าที่เรียกว่า “ศิลปะเชิงสัมพันธ์” (Relational Art) ซึ่งมีจุดหมายเพื่อให้ผู้ชมเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่อยู่รอบๆ งานศิลปะ เช่น บริบทเรื่องเวลาและสถานที่ เป็นการขยายขอบเขตการสร้างสรรค์และการมองศิลปะจากรูปแบบดั้งเดิม อย่าง จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ รวมไปถึงผลงานศิลปะประเภทสื่อดิจิทัลต่างๆ ไปสู่การจัดวางความสัมพันธ์ภายในพื้นที่ เพื่อประกอบสร้างความหมายให้กับผลงานศิลปะ เปลี่ยนสถานะผู้ชมให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในสถานการณ์ศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้ตอบโต้กับผลงานศิลปะ เพื่อพัฒนาประสบการณ์ทางสุนทรียะด้วยสัมผัสอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากการมอง เนื่องจากการมองไม่สามารถสร้างผลกระทบได้มากพอที่จะกระตุ้นหรือโน้มน้าวผู้ชมไปสู่มนต์ทัศน์ ที่เกิดจากการประสานสัมพันธ์กันของวัตถุกับเวลาและพื้นที่ภายในกรอบสถานการณ์เฉพาะที่ศิลปินกำหนดขึ้นได้ ศิลปินจึงใช้สื่อประเภทต่างๆ ในการเสนอความคิด เพื่อเร้าผู้ชมให้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ด้วย เป็นการลดช่องว่างระหว่างศิลปะกับผู้ชม เปลี่ยนสถานะผู้ชมให้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในผลงานศิลปะโดยไม่รู้ตัว

สรุป

สุนทรียศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยเรื่องของความงาม คุณค่าแห่งความงามของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ในสุนทรียะนั้นเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าประสบการณ์ โดยมีองค์ประกอบสำคัญๆ คือ

ความรู้สึทางประสาทสัมผัส เราได้รับความรู้สึกทางประสาทสัมผัสของเสียง และแสงโดยทางหูและทางตา และถ้าปราศจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเช่นนั้น ประสบการณ์สุนทรียะก็เป็นไปไม่ได้

อารมณ์ อารมณ์ที่เป็นสุขหรืออารมณ์เศร้า จะมาสู่เราได้โดยวิธีการทางประสาทสัมผัสเช่น ดนตรี เสียงที่อ่อนนุ่มและยาวนาน จะสร้างความรู้สึกที่เศร้าแก่ผู้ฟัง

ความหมาย ในบางครั้ง ความหมายที่เด่นชัด จะมาสู่เราได้โดยทางเสียง หรือคำ นี้เป็นความจริงและถูกต้องทางวรรณคดี เพราะในวรรณคดีนั้น คำเป็นสื่อแห่งความหมายมาสู่เรา งานทางศิลปะนั้นเปลี่ยนแปลงได้บนพื้นฐานแห่งความหมายที่สื่อมาสู่เรา

ความรู้สึก ประสบการณ์ทางสุนทรียะนั้นมิใช่สิ่งที่แห้งผาก แต่เป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยความรู้สึก ในกรณีของภาพเขียนลอกแบบธรรมชาติ เราได้ประสบการณ์แห่งความรู้สึกที่เหมือนกันเช่นเดียวกับที่เราได้ประสบการณ์ เมื่อเราเห็นวัตถุที่แท้จริงที่ถูกลอกแบบนั้น ตัวอย่าง เช่น คนรักม้าจะ

ได้รับความรู้สึกเป็นสุข เมื่อเขาได้เห็นภาพเขียนของม้า และความรู้สึกเป็นสุขนี้สามารถเทียบได้กับความรู้สึกเป็นสุขที่เขาเห็นม้าที่แท้จริง

ตัวบุคคล ประการสุดท้าย ตัวของบุคคลเองกลายเป็นผู้ชี้ขาดการรับรู้ประสบการณ์สุนทรียะ และเริ่มเข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสิ่งสุนทรียะนั้น แต่การเข้าร่วมนั้น ตัวบุคคลไม่รู้เลยว่าตัวเองกำลังเข้าร่วมกับสิ่งสุนทรียะนั้น สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์อันลึกซึ้ง เป็นศาสตร์ที่พัฒนาจิตใจของมนุษย์ และปรับปรุงตนเองให้มีรสนิยมสูงขึ้น อันเป็นผลส่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักจริยศาสตร์ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรม ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะ ซึ่งมีธาตุแห่งสุนทรียธาตุแฝง

อยู่ในตัว รวมไปถึงเป็นการบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงความมีศีล มีธรรม ที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะอีกด้วย ความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์เมื่อตัดสินโดยบุคคล อาศัยประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกแล้ว เป็นสิ่งดี งาม มีประโยชน์ เป็นสิ่งเพลิดเพลิน ทำให้กาย ใจ เป็นสุขทุกขณะที่ เสพอารมณ์ความงามในครั้งนั้นๆ

จากความพยายามของนักปรัชญาตะวันตกในการตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับความจริงแท้อันสูงสุด ซึ่งเชื่อว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก ล้วนเป็นเพียงการตีความผ่านทัศนะหรือมุมมองใดมุมมองหนึ่ง ไม่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ได้ นิยามของศิลปะที่มีพัฒนาการมายาวนาน จากการเลียนแบบหรือการแสดงความเป็นตัวแทนของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ (representation) การแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน (expression) การสร้างรูปทรงที่มีนัยสำคัญ (significant form) จึงเปลี่ยนมาสู่การสร้างความหมายแบบไม่รู้จบ (significance) โดยการเสนอความคิด และเปิดโอกาสให้ผู้ชมเป็นผู้สร้างความหมายของผลงานศิลปะด้วยตนเอง จากการตัดสินคุณค่าทางความงามของศิลปะโดยใช้เกณฑ์แบบภววิสัย (objective) ซึ่งพิจารณาจากแบบแผนของเอกภาพและความกลมกลืน และการตัดสิน

คุณค่าแบบอัตวิสัย (subjective) ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้สึกหรือรสนิยมของแต่ละบุคคล พัฒนา มาสู่การตัดสินคุณค่าของผลงานศิลปะแบบปลายเปิด ด้วยความคิดและประสบการณ์ของผู้ชม ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมกับผลงานศิลปะภายใต้บริบทที่เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้คำถามเกี่ยวกับศิลปะและความงามในปัจจุบัน จึงยังคงดำเนินต่อไป เพื่อรอคอยคำตอบจากผู้ชมทุกคน

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2521). *ปรัชญาเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- จรูญ โกมุทรัตนานนท์. (2540). *สุนทรียศาสตร์ ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต.
- นิพาดา เทวกุล. (2537). *ธรรมชาติหรือลักษณะทั่วไปของสุนทรียศาสตร์. ศิลปกรรมศาสตร์*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มิถุนายน-กันยายน.
- พระทักษิณคณาธิการ. (2517). *ปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- พวง มินอก. (2536). *สุนทรียศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2551). *สุนทรียศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Harell, J. (edit.), (2005). *History of Aesthetics*. London: Continuum International Publishing Group.